

Participacija je ekonomska pravica delavcev!

Komaj je končni predlog prenovljenega Zakona o sodelovanju delavcev pri upravljanju (ZSDU-1), ki skuša zagotoviti neko vsaj kolikor toliko »relevantno«, ne več zgolj nekakšno marginalno in povsem »benigno« delavsko soupravljanje v Sloveniji, zagledal luč sveta, že so nekateri zapriseženi sledilci Friedmanove doktrine korporacijskega upravljanja začeli opozarjati, češ da s svojimi ključnimi rešitvami nedopustno posega v »neodtujljive« korporacijske pravice lastnikov kapitala. Podobno kot pred časom pri – v Državnem zboru sicer že sprejeti – noveli ZUDDob, ki je predvidevala uvedbo vsaj delno obvezne udeležbe delavcev pri dobičku podjetij, a jo je potem prav s takšno demagogijo uspel zrušiti Državni svet. So torej omenjene korporacijske pravice res izključni privilegij lastnikov kapitala? Popoln nesmisel. Soupravljanje in udeležba pri dobičku sta v resnici že zdavnaj postali tudi »ekonomska pravica« delavcev!

Pogubna zabloda o konkurenčnosti

Precej paradoksalno je, da tovrstna nasprotovanja »resnejši« delavski participaciji prihajajo iz vrst slovenskih gospodarstvenikov. Številne empirične študije s področja poslovnih ved namreč že dolgo dokazujejo, da imata – če pustimo pri tem ob strani delavsko lastništvo oziroma lastniško participacijo – visoko razvit sistem sodelovanja delavcev pri upravljanju in udeležbe delavcev pri dobičku tudi značilno pozitiven vpliv na poslovno uspešnost in konkurenčnost podjetij v sodobnih pogojih gospodarjenja. In sicer zaradi svojih nespornih pozitivnih učinkov na višjo zavzetost zaposlenih kot nosilcev človeškega kapitala (angl. *employee engagement*), ki je brez tovrstne vključenosti zaposlenih v organizacijo seveda lahko bolj ali manj le iluzija. Popolna iluzija je seveda tudi, če kdo misli, da bo za dvig tega vidika konkurenčnosti podjetij res zadostovala le nekakšna davčna reforma za višje plače »ključnim kadrom« (?), kajti plača po ugotovitvah teorije motivacije sploh ni motivator, ampak je zgolj t. i. higienik. Pri sodobnih »delavcih z znanjem«, je motivacijsko bistveno bolj pomembna predvsem možnost uresničevanja različnih osebnostnih in societalnih potreb in interesov, ne zgolj materialnih.

Očitno se torej ti naši gospodarstveniki niti ne zavedajo, kakšno ogromno ekonomsko škodo pravzaprav povzročajo s svojim apriornim nasprotovanjem normativni in praktični širitvi participacijskih pravic zaposlenih ob hkratnem povečevanju (zgolj) tistih reformnih ukrepov ekonomske politike (npr. nižanje »stroškov dela« in krčenje socialne države), ki so namenjeni izključno ustvarjanju »kapitalu prijaznega poslovnega okolja«. Te reforme namreč na drugi strani dobesedno ubijajo zavzetost (delovno motivacijo in organizacijsko pripadnost) zaposlenih, ki je sicer glavna konkurenčna prednost podjetij v sodobnih pogojih gospodarjenja. Graditi danes konkurenčne prednosti gospodarstva še naprej le na »zavzetem finančnem kapitalu«, obenem pa na »nezavzeti mezdni delovni sili«, je naravnost pogubna zabloda.

Ogromna gospodarska škoda

Ne govoričim seveda na pamet. S kakšno ekonomsko škodo zaradi nezavzetosti zaposlenih, ki je danes ena ključnih ovir za hitrejši ekonomski napredek, zelo nazorno pričajo podatki iz Gallupove študije o zavzetosti zaposlenih.

Ta v svojem zadnjem poročilu v zvezi ugotavlja naravnost zastrašujoče stanje na obravnavanem področju. Samo 13 % vseh zaposlenih, torej približno eden od osmih, je zavzetih in na ta način pozitivno prispevajo k poslovni uspešnosti svojih podjetij. Velika večina, tj. 63 %, je nezavzetih, kar 24 % pa je celo aktivno nezavzetih. Ob ugotovitvi, da 5-odstotno povečanje zavzetosti prispeva kar 2,4 % k dvigu poslovnih prihodkov, so ocenjeni stroški oziroma škoda, ki jo vsako leto utrpijo posamezna nacionalna gospodarstva zaradi nezavzetosti zaposlenih, seveda ogromni: ZDA izgubljajo od 450 do 550 milijard dolarjev, Nemčija od 112 do 138 milijard evrov (tj. od 151 do 186 milijard dolarjev), Velika Britanija pa od 52 do 70 milijard funtov (tj. od 83 do 112 milijard dolarjev). Katastrofalna podoptimalna izkoriščenost človeškega kapitala je torej več kot očitna.

Namesto komentarja velja v zvezi s tem reči le dvoje. Prvič, največjo škodo gospodarstvu v bistvu povzročajo menedžerji, ki so obsedeni s kontraproduktivnim »zmanjševanjem stroškov dela«, od zaposlenih pa terjajo le lojalnost, namesto da bi gradili na njihovi zavzetosti. In drugič, nobenega dvoma ni, da bo treba hitrejši razvoj vsestranske organizacijske participacije zaposlenih (soupravljanje, udeležba pri dobičku in širše delavsko lastništvo) čim prej uvrstiti v nabor najpomembnejših ukrepov za učinkovitejšo ekonomsko politiko na ravni države in poslovno politiko na ravni podjetij, ali pa bomo na globalnih lestvicah konkurenčnosti še naprej tonili vse globlje, namesto obratno.

Participacija kot »ekonomska pravica« delavcev

A to še ni vse. Še bolj pomembno je, da tudi na teoretični ravni čim prej opustimo klasični friedmanovski koncept kapitalističnega podjetja in korporacijskega upravljanja ter začnemo sodelovanje zaposlenih pri upravljanju in njihovo udeležbo pri dobičku obravnavati kot njihovo neodtujljivo »ekonomsko pravico«. Sedanji družbenoekonomski sistem, v katerem sta pravici do korporacijskega upravljanja in delitve novoustvarjene vrednosti še vedno utemeljeni izključno na lastnini nad finančnim kapitalom podjetij, je namreč že zdavnaj postal popoln sistemski anahronizem, ki nima več prav nobene teoretične podlage v sodobni objektivni družbenoekonomski realnosti. Naravnost tektonskih sprememb, ki so se v tej realnosti zgodile (in se še naprej dogajajo) v zadnjih desetletjih, sistemsko zagotovo ni več mogoče še naprej kar ignorirati.

Če sploh kdaj, potem omenjeni klasični kapitalsko-lastniški koncept podjetja in korporacijskega upravljanja v 21. stoletju, torej v eri znanja in izjemno hitro naraščajočega produkcijskega pomena človeškega (in na splošno intelektualnega) kapitala v primerjavi s finančnim, preprosto nima več mesta v sodobnem družbenoekonomskem sistemu. Nasprotno, v teh razmerah vse bolj postaja huda cokla v prizadevanjih za izgrajevanje neke ekonomsko učinkovitejše, socialno pravičnejše in kohezivnejše, obenem pa okoljsko odgovornejše družbe, kar je sicer danes splošno proklamiran družbenorazvojni cilj.

Skoraj nepojmljivo je namreč, da se danes nihče od ekonomskih in pravnih teoretikov ni pripravil resno zamisliti nad podatkom, da v povprečju že približno skoraj pet šestin (85 %) tržne vrednosti in s tem tudi dejanske »produkcijske moči« sodobnih podjetij tvori t.i.

intelektualni (tj. človeški plus strukturni) kapital, katerega lastniki so zaposleni, samo še eno šestino (15 %) pa finančni kapital. Prispodoba, da gre, denimo, praktično ves Microsoftov kapital vsak večer domov spat, je torej povsem na mestu. Kljub temu pa so sistemsko še vedno edini upravičenci glede korporacijskega upravljanja in prisvajanja poslovnih rezultatov podjetij lastniki finančnega kapitala. Pri tem je povsem nepomembno, ali so v resnici hkrati tudi podjetniki, torej nosilci podjetniške ideje in ustanovitvene iniciative ter vodenja in upravljanja podjetja, ali so le navadni portfeljski vlagatelji. Vse te njihove pravice naj bi bojda teoretično utemeljevalo že njihovo naložbeno tveganje. Kot da bi bilo finančno tveganje edina relevantna oblika podjetniškega tveganja in da nosilci intelektualnega kapitala s svojo udeležbo v podjetju ne bi tvegali ničesar.

Je torej v vsem tem sploh še kaj elementarne ekonomske in pravne logike? Je torej res mogoče še naprej preprosto kar ignorirati ta v nebo vpijoč sistemski nesmisel in veselo prodajati neumnosti o tem, da:

- je podjetje v ekonomskem in pravnem smislu zgolj finančni kapital,
- so njegovi lastniki hkrati tudi lastniki podjetja,
- imajo iz tega naslova izključno pravico upravljati podjetje in si privajati njegove »plodove«?

Kje pa so potem lastninske pravice iz naslova lastništva nad intelektualnim kapitalom, ki – in to, kot rečeno, celo pretežno – soustvarja novo vrednost v produkcijskih procesih? Izvirna logika kapitalizma je kajpak lahko le naslednja: če ekonomska teorija danes človeškemu (in na splošno intelektualnemu) kapitalu brez zadržkov priznava status kapitala v pravem pomenu besede, potem bi morale biti seveda lastnikom tega kapitala sistemsko priznane v vseh pogledih enake korporacijske pravice, kot jih veljavno (že povsem arhaično) pravo priznava lastnikom finančnega kapitala. Pika.

Namesto zaključka

Sorazmerno soupravljanje in udeležba pri dobičku sta torej že zdavnaj postali nesporni »ekonomski pravici« delavcev, ki bi jih že zdavnaj moralo priznati tudi pravo. Zato je čas, da te delavske pravice končno prenehamo obravnavati kot nekakšen nedopusten poseg v »svete pravice« lastnikov finančnega kapitala podjetij. In to naj bo temeljno spoznanje, s katerim bomo pospremili aktualni predlog novele ZSDU-1 na skorajšnjo pot v Državni zbor. Brez bojazni. Obseg teh delavskih pravic, pa naj jih še tako širimo, še zelo dolgo ne bo zares adekvaten dejanskemu pomenu kapitala zaposlenih v sodobnih produkcijskih procesih.